

BAKACSI Gyula

KULTÚRA ÉS GAZDA(G)SÁG - A GAZDASÁGI FEJLŐDÉS ÉS FEJLETTSÉG ÉS A GLOBE KULTÚRA- VÁLTOZÓINAK ÖSSZEFÜGGÉSEI

A tanulmány arra keresi a választ, hogy a kultúra illetve annak jellegzetes mintázatai mennyiben befolyásolják a gazdasági fejlettséget, fejlődőképességet. A kultúra mérése a GLOBE 62 országra kiterjedő adatbázisára alapozódik, a GLOBE kultúraváltozók és a társadalmi-gazdasági fejlettség különböző mutatószámai közötti kapcsolatokat (korrelációkat) mutatjuk be. Részletes elemzés mutatja ki a World Competitiveness Index (WCI) és a kultúra változók közötti kapcsolatot. A kutatási eredmények szerint a teljesítményorientáció, a jövőorientáció és a bizonytalanságkerülés a gazdasági fejlettség és a versenyképesség legmegbízhatóbb előrejelzői, emellett az intézményi kollektívizmus is pozitív korrelációt mutat több fejlettség mutatóval. A kutatási eredmények szerint ugyanakkor az erős csoport kollektívizmus és a nagy hatalmi távolság negatív prediktorai a gazdasági fejlettségnek és versenyképességnek.

„... a nemzetközi versennyel kapcsolatos kérdések, legyenek bár politikaiak vagy gazdaságiak, egyre inkább kulturális formát öltenek”.

Fukuyama: Bizalom (1995: 17. o.)

„... az új világban a legmélyebb, legfontosabb és legveszélyesebb konfliktusok nem társadalmi osztályok, nem a szegények és gazdagok vagy más gazdaságilag meghatározható csoportok között bontakoznak ki, hanem különböző kulturális entitásokhoz tartozó népek között.... a hidegháború utáni világ hét vagy nyolc fő civilizáció világa. Az államok érdekeit, ellentéteit és társulásait kulturális hasonlóságok és különbségek alakítják.... A politikai és gazdasági fejlődés meghatározó mintái civilizációként eltérőek. A világpolitika napirenden lévő kérdései a civilizációk közötti különbségekre vezethetők vissza.”

(Huntington, 2001: 24-27. o.)

A különböző koroknak megvannak a maguk meghatározó, domináns elméletei. Ezek jellemzően nem a semiből bukkannak elő, megvannak a maguk szellemtörténeti előzményei, mégis az adott kor kihívásai, problémái a figyelem, az érdeklődés, a közgondolkodás középpontjába helyezik azokat. Talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy a XX.–XXI. század fordulójának egyik ilyen meghatározó elméleti vonulata a társadalmi-gazdasági jelenségek kulturális megalapozottságát boncolgató művek.

Habár a történelem szinte minden periódusára többé-kevésbé igaz volt az állítás, abban az új világban, amelyre Huntington-idézet utal, hatványozottan igaz: a civilizációk, nemzetek a maguk konfliktusait elődlegezen gazdasági téren és gazdasági eszközökkel vívják.

Ha komolyan vesszük Huntington üzenetét, akkor a kultúra tanulmányozása többé nemcsak a társadalmi viszonyokat tanulmányozó kutatások középpontjában kell, hogy álljon, hanem egyre erőteljesebben kell bevonulnia a gazdasági jelenségek értelmezésébe és magyarázatába, valamint a gazdasági sikerességet megalapozó eszközrendszerbe.

A gazdasági (társadalmi) fejlettség és a kultúra közötti kapcsolat, annak viszonya, ok-okozati összekapcsolódása ugyanakkor régen izgatja a társadalom- és gazdaságtudósokat. Találunk érveket a gazdasági fejlettség kulturális meghatározottságára, de sokan vezetnek vissza a kultúra fejlettségét a gazdasági gyökerekre, és érvelnek a kultúra fejlődésének gazdasági megalapozottsága mellett is. A könyvtárnyi irodalom sokszor egymásnak is ellentmondó megállapításait alighanem úgy summázhatjuk a legpontosabban, ha elfogadjuk a kultúra és gazdaság kölcsönös meghatározottságát, ok-okozati összekapcsolódását.

A társadalomtudományi és gazdasági szakirodalom a gazdasági fejlődés, növekedés magyarázó tényezői

között világosan elkülöníthető faktorokként tárgyalja a gazdasági, illetve a kulturális adottságokat. Mindkét tényező fontosnak tűnik, ám amíg a kultúra (kulturaváltozók) kvantitatív mérése szélesebb körben, több országra (kulturára) kiterjedően meg nem történt (kulturaközi kutatások), ezt az összefüggést csak spekulatív módon lehetett vizsgálni, ám empirikus tesztelésére nem volt mód.

A kultúrát a közösen osztott értékek olyan rendszereként értelmezhetjük, amelynek meghatározó szerepe van egy adott társadalom tagjai viselkedésének formálásában, alakításában. A preindusztriális társadalmakban a kultúra rendszerint vallási rendszerként ölt testet és igen lassan, nehezen változtatható. Az iparosodással és az ezzel járó gazdasági és társadalmi modernizációval ez a vallásos világnézet egyre inkább szekularizálttá, racionálisabbá¹ és a változásokra nyitottabbá vált. A modernizáció központi értéke a növekedés, gyarapodás és azt ezt megalapozó teljesítménymotiváció. A posztmaterális, posztmodern társadalmakban ugyanakkor egyfajta újraspiritualizálódás figyelhető meg, és – jóllehet a társadalmi-gazdasági fejlettség egy igen magas szintjén – a minden áron való növekedés helyett a megszerzett javak más logika szerinti elosztása, az élet minősége felé való fordulás a jellemző.

Ebben a történelmi léptékű folyamatban kultúra és gazda(g)ság sajátos viszonya figyelhető meg, amely arra utal, hogy a gazdaság és kultúra közötti ok-okozati viszonyban a kultúra valójában egy igen erős meghatározó tényező (ok), aminek igen erőteljes hatása van a gazdasági fejlődésre. Érdekes ugyanis felfigyelni arra, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés nagy korszakhatárait átlépve (ókor, középkor, újkor, legújabbkor, de még az ezeken belül elhatárolható fejlődési szakaszok esetében is) az jellemző, hogy egy-egy új társadalmi-gazdasági nagyhatalom nem a megelőző fejlődési szakasz gazda(g)sága által megalapozott szerves fejlődéssel jön létre, hanem az új hatalmak más-más kultúra talaján fejlődnek ki. Másként fogalmazva egy más kulturális mintázat hozza őket helyzetbe, teszi lehetővé, hogy az adott kultúra jellegzetes értékmintázatára alapozva megelőzzék a korábbi korszak domináns hatalmait.

A GLOBE kultúra meghatározása

A GLOBE kutató közösségének kultúraértelmezését az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

„A kultúra a közösség tagjainak közös tapasztalatokból származó és generációkon keresztül átöröklődő, a közösség valamennyi tagja által osztott motivációinak, értékeinek, meggyőződéseinek, identitásainak és a lényeges események közös értelmezéseinek vagy jelentéseinek összessége” (House et al., 2004: 15. o.).

A fenti általános alapdefiníció mellett lényeges rámutatni a GLOBE figyelemre méltó módszertani újonságára. Míg a korábbi nemzetközi összehasonlító

kultúrakutatások jellemzően leíró dimenziók mentén mérték és értelmezték a kultúrák egymástól való eltéréseit, és azt vizsgálták, „ahogy a dolgok vannak”, addig a GLOBE ezen kategória mellett (AS IS dimenziók) bevezeti a normatív (előíró) dimenziók (SHOULD BE) fogalmát is, melyek a megkérdezettek azon elvárását tükrözik, „ahogy a dolgoknak lenniük kellene”. Ezáltal lehetőség van nemcsak a megkérdezettek által érzékelt, hanem a véleményük szerint kívánatos nemzeti és szervezeti kultúrák mérésére is.

Ezért a fenti általános kultúra-definícióra alapozva House – Wright – Aditya (1997) kétféle értelmezési lehetőséget lát a kultúra meghatározására.

Az első értelmezés a kultúra **normatív** megközelítése:

A kultúra a közösség megkülönböztető jellemzője, tagjai pszichológiai jellemzőinek olyan közös mintázata, amely modellként szolgál, meghatározó érzelmi, beállítódásbéli (attitudinális) és magatartási irányultságot eredményez, amely a közösséget megkülönböztethetővé teszi más közösségektől, és amely generációról generációra áthagyományozódik (House – Wright – Aditya, 1977: 539-540. o.).

Ebben a megközelítésben a kultúra olyan más közösségektől világosan megkülönböztethető normatív rendszer, lelki-pszichológiai közösség, melynek tagjai közös értékeket, hiedelmeket vallanak, közös előfeltevéseket és ezen alapuló közös jelentés- és valóság-interpretációkat osztanak, és a közös normarendszer alapján kialakult modell értékű viselkedésmintákat követnek, amelyekhez ragaszkodnak. Ezek a közös(ségi) kódok, válaszok nem jobbák vagy rosszabbak, mint más közösségek kódjai, válaszai, csak jellegzetesen mások.

A normatív kultúraértelmezésnek van azonban egy komoly hátulütője, mégpedig az, hogy mivel igen nehéz arra vonatkozó standardokat meghatározni, hogy az előfeltevések, hiedelmek, értékek, jelentés-interpretációk, azonosságtudat és motivációk milyen szintű azonosságtól állíthatjuk azt, hogy egy közösség tagjai azonos kultúrához tartoznak – az ilyen módon értelmezett kultúrát igen nehéz közvetlenül, konkrét formában megragadni, mérni, operacionalizálni.

A kultúra normatív értelmezését más szakirodalmi források kinyilvánított, *vallott értékeknek* (espoused values) is nevezik (Argyris, 1992).

A második értelmezés a kultúra **tapasztalati** megközelítése:

A kultúra a közösség közösen osztott értelmezéssel és értékekkel jellemezhető megkülönböztető környezete, amely modellként szolgáló meghatározó érzelmi, beállítódásbéli (attitudinális) és magatartási irányultságot eredményez, amely a közösséget megkülönböztethetővé teszi más közösségektől, és amely generációról generációra áthagyományozódik (House – Wright – Aditya, 1977: 540. o.).

Ebben a megközelítésben tehát a kultúra a tagjaitól (de a kutatótól is) független, amelyet a közvetlenül vizsgálható, megragadható, viselkedésben, tárgyiasult környezetben megtestesült, megkülönböztető közösségi tapasztalatokban érhetünk tetten. A kultúra tapasztalati (leíró) megközelítése tehát kevésbé tekinthető kinyilatkoztatott, kinyilvánított és szubjektív véleménynek, hiedelemnek, előfeltevésnek, észlelésnek, interpretációnak, sokkal inkább közvetlenül vizsgálható tapasztalati ténynek, amely a közös történelmi múltban, a közösségre jellemző fizikai-tárgyi környezetben (szimbólumokban), az etnikai eredetben, a vallásban, a nyelvben, gyakorlatilag minden az ember által érzékelhető külső körülményben ölt testet.

A kultúra leíró-tapasztalati értelmezését más szakirodalmi források *követett értékeknek* (theory-in-use) is nevezik (Argyris, 1992).

A kultúra kétféle értelmezésének a viszonyára úgy tekinthetünk, mint ugyanazon érem két oldalára. A történelem során a legtöbb közösség lényegében ugyanazokkal a külső hatásokkal és belső problémákkal szembesült, legfeljebb ezek az adott közösség fejlettségi szintjétől függően más sorrendben, illetve más-más korszakban következnek be. A kultúrák között azonban nem a környezeti hatások, hanem az azokra adott *közös(ségi) válaszok* alapján tehetünk különbséget. Egy közösség elvileg többféle sikeres választ adhat az őt ért környezeti hatásokra, gyakorlatilag azonban találnia kell egy konkrét választ, amellyel biztosítja fennmaradását, túlélését, növekedését, fejlődését. Ezt a sikeres alkalmazkodási mintát aztán normaként (sikeres alkalmazkodási technikaként) örökíti tovább a közösségen belül. A kultúra tapasztalati értelmezése tehát nem más, mint külső környezeti hatásokra és belső társas problémákra kialakított alkalmazkodás közvetlenül vizsgálható, megragadható, viőselkedésben, cselekvésben, illetve szimbólumokban, tárgyiasult megtestesülési formában. A normatív értelmezés a kultúra tagjainak szubjektumában létezik: az ezt alkotó elemek – értékek, normák, előfeltevések – valójában sokkal inkább *következményei* a kultúrának, semmint meghatározó sajátosságai. A leíró értelmezés tehát maga a múltbeli és jelenbeli környezeti és belső kihívásokra adott válasz, amelynek elsajátítása a közösség fennmaradását és fejlődését biztosítja, míg a normatív kultúraértelmezés azt a sikeres alkalmazkodási mintát mutatja fel, amely közös normatív irányultságként (viselkedésbeli, magatartásbeli és attitűdbeli elvárásaként, normaként) nemzedékeken keresztül átöröklődve a közösség jövőbeli sikeres alkalmazkodását hivatott biztosítani. Egy közösség (kultúra) mindkettő alapján világosan megkülönböztethető más közösségektől. Egy adott közösségre jellemző mind a jelen kihívásaira adott válaszokat jelentő ténylegesen követett *gyakorlata*, mind a normatív módon átörökített, szubjektumban létező *értékrendszere*. A GLOBE kutatás 2004-ben publikált átfogó monográ-

fiájában a kétféle kultúraértelmezés megnevezését ennek megfelelően alakították ki (House et al., 2004): a tapasztalati értelmezést *gyakorlatnak* (*practices*), a normatív értelmezést pedig *értékeknek* (*values*) nevezik.

A kultúra kétféle értelmezésére a szakirodalomban használt eltérő terminológiák, kifejezések viszonyát az 1. táblázatban foglaltuk össze.

1. táblázat

A kétféle kultúraértelmezés
különböztető elnevezéseinek viszonya

GLOBE (2004)	Több szakirodalmi forrás		Argyris (1992)
gyakorlat (practices)	tapasztalati (experimiental)	leíró (descriptive)	követett értékek (theory-in use)
értékek (values)	normatív (normative)	előíró (pre-scriptive, proscriptive)	vallott értékek (espoused values)

A GLOBE kultúraváltozói

A GLOBE kutatás a nemzeti és szervezeti kultúrát – azok tapasztalati (gyakorlat) és normatív (érték) értelmezését – **kilenc dimenzió** (hatalmi távolság, bizonytalanság kerülés, kollektívizmus I. – intézményi kollektívizmus, kollektívizmus II. – csoportkollektívizmus, nemi egyenlőség, rámenősség/asszertivitás, teljesítményorientáció, jövőorientáció, humán orientáció) alapján mérte. A választott dimenziók felölelik az ismert empirikus kultúrakutatási előzmények szinte minden lényeges kultúraváltozóját, sőt azokat újakkal egészítik ki. A változók terén tapasztalható fogalmi azonosság mellett azonban utalunk arra, hogy kisebb-nagyobb mértékben eltérő lehet a változók definíciója. Ami a változók mérési módját illeti, a GLOBE project a változók mérésére eredeti mérési skálákat fejlesztett ki és validált, amelyeknek elsődleges célja az, hogy a kultúrák közötti eltéréseket, különbségeket (varianciát) legyenek képesek minél pontosabban és megbízhatóbban kimutatni.

Ezen kultúraváltozók (dimenziók) meghatározásait a GLOBE monográfiája (House et al., 2004: 12-13. o.) alapján mutatjuk be.

- **Hatalmi távolság** (Power Distance): annak a mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom tagjai mennyire várják el és fogadják el a hatalom egyenlőtlen eloszlását, hogy a hatalom a szervezet vagy kormány magasabb szintjeire rétegződjön és oda koncentrálódjon.
- **Bizonytalanságkerülés** (Uncertainty Avoidance): annak a mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom tagjai kialakult társas normákra, rituálékra és bürokratikus gyakorlatra támaszkodva mennyire törekszenek a bizonytalanság elkerülésére, mérsékelve ezzel a jövőbeli események előrejelezhetetlenségét.

- *Intézményi kollektívizmus* (Collectivism I. – Institutional collectivism): annak a mértéke, hogy a szervezetek és a társadalom intézményi normái és gyakorlata mennyire bátorítják és jutalmazzák az erőforrások kollektív elosztását és a kollektív cselekvést.
- *Csoportkollektívizmus* (Collectivism II. – In-Group collectivism): annak a mértéke, hogy az egyének szervezetükben vagy családjukban mennyire juttatják kifejezésre büszkeségüket, lojalitásukat és összetartozás-érzésüket.
- *Nemi egyenlőség* (Gender egalitarianism): annak mértéke, hogy a társadalom vagy egy szervezet mennyire minimalizálja a nemi szerepek közti különbségeket, elősegítve a nemek közötti egyenlőséget.
- *Rámenősség/Asszertivitás* (Assertiveness): annak mértéke, hogy az egyének társas kapcsolataikban mennyire határozottak (asszertívek), szembenállók (konfrontatívak) és agresszívek szervezeteikben vagy a társadalomban.
- *Teljesítményorientáció* (Performance orientation): annak a mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom mennyire bátorítja a csoporttagokat a teljesítmény növelésére és a kiválóságra, és mennyire jutalmazza őket ezért.
- *Jövőorientáció* (Future orientation): annak mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom tagjai milyen mértékben adják a fejüket olyan jövőorientált magatartásformákra, mint a tervezés, a jövőbe való befektetés, a javak egyéni vagy kollektív feléléseinek elhalasztása.
- *Humánorientáció* (Humane orientation): annak a mértéke, hogy a szervezetek vagy a társadalom tagjai mennyire bátorítanak és jutalmaznak másokat arra, hogy igazságosak, méltányosak, önzetlenek, barátságosak, nagylelkűek, gondoskodók és kedvesek legyenek

Gazdaság és kultúra kapcsolata a GLOBE monográfia alapján

A GLOBE kutatás első eredményeit áttekintő monográfia (House et al., 2004) is vizsgálja azt a kérdést, hogy vajon a kultúrávaltozók és egyes gazdasági fejlődést-fejlettséget tükröző mutatók között van-e kimutatható kapcsolat, összefüggés. Ebben a fejezetben ezeket az eredményeket tekintjük át röviden.

A gazdasági társadalmi fejlettséget két fő mutatószám-rendszerrel reprezentálták: a gazdaság egészségével és az életminőséggel. A GLOBE 1995-ben mért kultúraadatait rendre a fejlettségi mutatók 1998-ban mért adataival vetették össze.

A GLOBE kutatók a gazdaság egészségességét egy több forrásból összegyűjtött összetett mutatószám-rendszerrel reprezentálták és vizsgálták azok összefüggéseit a kultúra-változókkal. A kiválasztott mutatószámok a következők voltak:

- Gazdasági konjunktúra (Economic Prosperity) – ez a mutató önmagában is egy összetett (kompozit) mutató, melyet az ENSZ Fejlesztési Programja által kiadott Human Development Reportban és az IMD (International Institute for Management Development) által évente publikált World Competitiveness Report néhány változójából állították össze.
- Gazdasági termelékenység (Economic Productivity) – a Világbank által kiadott World Development Indicators kiadványból kölcsönzött mutató.
- A gazdasági konjunktúra kormányzati támogatása (Government Support for Prosperity) – az IMD (International Institute for Management Development) által évente publikált World Competitiveness Report egyik fontos összetevőjeként mért mutató.
- A versenyképesség társadalmi támogatása (Societal Support for Competitiveness – ugyancsak az IMD (International Institute for Management Development) által évente publikált World Competitiveness Report egyik fontos összetevőjeként mért mutató.
- Versenyképesség index – A Világ gazdasági Fórum (World Economic Forum) által kiadott Global Competitiveness Ranking (GCR) mutatószáma.

A 2. táblázatban olvasható eredményeket elemezve szembevetendő, hogy a gazdaság egészségességét mérő mutatószámok közül:

- A gazdasági termelékenység mutató egyetlen kultúrávaltozóval sem mutat semmiféle kapcsolatot.
- Az összes többi mutatóra nézve ugyanaz a három változó (Bizonytalanság kerülés, Teljesítményorientáció, Jövőorientáció) erős és szignifikáns pozitív és a Hatalmi távolsággal erős és szignifikáns negatív korrelációt mutat. Ezen társadalmi gyakorlatok tehát egyértelműen prediktívnek tűnnek a gazdasági egészségesség mutatószámaira.
- Az intézményi kollektívizmusnak három mutatóval (Gazdasági konjunktúra, Kormányzati támogatás, Versenyképesség index) pozitív a korrelációja.
- A Csoportkollektívizmus ugyanakkor igen erős negatív előrejelzője ugyanezen három gazdasági egészségesség mutatószámra.

Nem kevésbé tanulságos a fenti gazdasági egészségesség mutatószámok és a GLOBE társadalmi érték kultúrávaltozói közti kapcsolatok áttekintése (3. táblázat).

A 3. táblázatban olvasható eredményeket elemezve szembevetendő, hogy a gazdaság egészségességét mérő mutatószámok közül:

- A gazdasági termelékenység mutatója nemcsak a társadalmi gyakorlat, de a társadalmi értékek egyetlen kultúrávaltozójával sem mutat semmiféle kapcsolatot.
- A többi mutatószám közül három (Gazdasági konjunktúra, Kormányzati támogatás, Versenyképesség)

2. táblázat
A gazdasági egészségesség mutatószámai és a GLOBE társadalmi gyakorlat kultúrávaltozói közötti kapcsolat
 (House et al., 2004: pp. 38-41.) alapján

	Economic Prosperity	Economic productivity	Government Support for Prosperity	Societal Support for Competitiveness	World Competitiveness Index
N=GLOBE részminta	n=57		n=40	n=40	n=41
Bizonytalanságkerülés	0,60**		0,74**	0,44**	0,60**
Jövőorientáció	0,54**		0,63**	0,48**	0,62**
Teljesítményorientáció	0,29*		0,50**	0,58**	0,61**
Hatalmi távolság	-0,53**		-0,65**	-0,47**	-0,53**
Humánorientáció					
Rámenősség					
Intézményi kollektívizmus	0,33*		0,36*		0,40**
Csoportkollektívizmus	-0,78**		-0,67**		-0,45**
Nemi egyenlőség					

* p < 0,05, ** p < 0,01 (csak a szignifikáns korrelációk szerepelnek a táblázatokban)

3. táblázat
A gazdasági egészségesség mutatószámai és a GLOBE társadalmi érték kultúrávaltozói közötti kapcsolat
 (House et al. 2004. pp. 38-41.) alapján

	Economic Prosperity	Economic productivity	Government Support for Prosperity	Societal Support for Competitiveness	World Competitiveness Index
N=GLOBE részminta	n=57		n=40	n=40	n=41
Teljesítményorientáció	-0,28*				-0,44**
Intézményi kollektívizmus	-0,48**		-0,46**	-0,47**	
Csoportkollektívizmus	-0,30*				
Jövőorientáció	-0,62**		-0,57**		-0,41**
Hatalmi távolság				0,47**	0,38*
Nemi egyenlőség	0,36**				
Bizonytalanság kerülés	-0,80**		-0,75**		-0,49**
Humánorientáció					
Rámenősség					

* p < 0,05, ** p < 0,01 (csak a szignifikáns korrelációk szerepelnek a táblázatokban)

ség index) a Teljesítményorientáció, az Intézményi- és a Csoportkollektívizmus, és a Jövőorientáció, Bizonytalanságkerülés társadalmi érték kultúrávaltozókkal mutat erős és szignifikáns negatív (!) és kettő (A versenyképesség társadalmi támogatása, Versenyképesség-index) a Hatalmi távolsággal erős és szignifikáns pozitív (!) korrelációt.

- A Nemi egyenlőség társadalmi érték ugyanakkor a Gazdasági konjunktúra pozitív előrejelzője.
- A Rámenősség/Asszertivitás változó egyetlen gazdasági egészségesség mutatószámmal sem mutat semmiféle kapcsolatot.

A két táblázat adataiból kiolvasható – némileg meg-
 lépő – következtetéseket ugyanakkor magyarázhatjuk

másként is: a gazdasági egészségesség mutatók úgy tűnik a társadalmi gyakorlattal mutatnak pozitív és a társadalmi értékekkel negatív kapcsolatot (a hatalmi távolság esetén ugyanez fordítva). Ennek háttérében feltételezhetjük a társadalmi gyakorlat és értékváltozók közötti szignifikáns negatív korreláció, vagy ahogy (Bakacsi, 1999) nevezi: az úgynevezett ingahatás jelenségét, amelynek részletes bemutatására azonban jelen tanulmány keretei között nincs módunk.

A GLOBE kutatók a gazdaság egészségessége mellett az emberi életminőség és a kultúrávaltozók közötti kapcsolatot is vizsgálták, az életminőséget ugyancsak egy több forrásból összegyűjtött összetett mutatószám-rendszerrel ragadták meg. A kiválasztott mutatószámok a következők voltak:

- Társadalmi egészség (Societal Health) – az IMD (International Institute for Management Development) által évente publikált World Competitiveness Report egyik összetevőjeként mért mutató.
- Emberi egészség (Human Health) – a GLOBE kutatócsoportja által kidolgozott mutató (az egy főre jutó orvosok és nővérek száma, illetve a csecsemők túlélési esélye alapján számolják).
- Várható élettartam (Life expectancy) – az ENSZ Fejlesztési Programja által kiadott Human Development Reportban közölt mutató.
- Általános megelégedettség (General satisfaction) – a fentebb már ismertetett Inglehart-féle World Values Survey (WVS) összetevőiből (V10, V11, V65, V82, V165, V213 kérdések) képzett összetett mutató.

- Pszichológiai egészségesség (Psychological Health) – ugyancsak a World Values Survey (WVS 1993) összetevőiből (V85, V87, V89, V82, V91 kérdések) képzett összetett mutató.

- Human Development Index – az ENSZ Fejlesztési Programja által kiadott Human Development Reportban közölt életminőséget tükröző összetett mutató.

Az életminőséget mérő mutatószámok és a GLOBE társadalmi gyakorlat változói közötti összefüggést a 4. táblázatban mutatjuk be.

A 4. táblázatban olvasható eredményeket elemezve szembevetendő, hogy az életminőséget mérő mutatószámok közül:

A életminőség mutatószámai és a GLOBE társadalmi gyakorlat kultúráváltozói közötti kapcsolat (House et al., 2004: pp. 38-41.) alapján

GLOBE társadalmi gyakorlat	Societal Health	Human Health	Life Expectancy	General Satisfaction	Psychological Health	Human Development Index (HDI)
N=GLOBE részminta	n=40		n=56	n=38		
Bizonytalanságkerülés	0,76**		0,28*	0,63**		0,28*
Jövőorientáció	0,70**			0,56**		
Teljesítményorientáció	0,53**			0,40*		
Hatalmi távolság	-0,62**		-0,33**	-0,48**		-0,36**
Humánorientáció			-0,35**			-0,37**
Rámenősség						
Intézményi kollektívizmus						
Csoportkollektívizmus	-0,60**		-0,45**	-0,69**		-0,56**
Nemi egyenlőség						0,29*

Az életminőség mutatószámai és a GLOBE társadalmi érték kultúráváltozói közötti kapcsolat (House et al., 2004: pp. 38-41.) alapján

GLOBE társadalmi gyakorlat	Societal Health	Human Health	Life Expectancy	General Satisfaction	Psychological Health	Human Development Index (HDI)
n=GLOBE részminta	n=40		n=56	n=38		
Teljesítményorientáció			-0,30*			
Intézményi kollektívizmus	-0,33*					
Csoportkollektívizmus	-0,39*					
Jövőorientáció	-0,54**		-0,49**	-0,45**		-0,50**
Hatalmi távolság						
Nemi egyenlőség			0,28*	0,59**		0,43**
Bizonytalanságkerülés	-0,74*		-0,44**	-0,66**		-0,59**
Humánorientáció						
Rámenősség						

- Sem az *Emberi egészség*, sem a *Pszichológiai egészségesség* nem mutat semmiféle szorosabb kapcsolatot a társadalmi gyakorlat egyetlen változójával sem.
- A többi mutatószám közül a *Társadalmi egészség* és az *Általános elégedettség* a Gazdasági egészségesség mutatószámokhoz hasonlóan ugyanazokkal társadalmi gyakorlat kultúráváltozókkal a Bizonytalanságkerüléssel, Teljesítményorientációval, Jövőorientációval mutat erős és szignifikáns pozitív kapcsolatot és negatívát a Hatalmi távolsággal, míg a *Várható élettartam* és a *HDI index* pozitív életminőséget kifejező magas értékét a Bizonytalanságkerülés gyakorlat jelzi előre közepesen erős pozitív és a Hatalmi távolság közepesen erős negatív korrelációval.
- Különös módon a Humánorientáció gyakorlata – a hatalmi távolsághoz hasonlóan – ugyancsak közepesen erős negatív (!) előrejelzője a *Várható élettartamnak* és a *HDI indexnek*.
- Végül figyelemre méltó, hogy a Csoport kollektívizmus társadalmi gyakorlata négy életminőség mutatószámnak is (*Társadalmi egészség*, *Várható élettartam*, *Általános elégedettség*, *HDI index*) erős negatív előrejelzője. Ha ugyanezen mutatószámok társadalmi értékváltozókkal való kapcsolatát vizsgáljuk (5. táblázat), a gazdasági egészségességnél

- leírtakkal sok tekintetben hasonló kép tárul elénk.
- Többnyire az 5. táblázatban is a negatív korrelációk dominálnak, ezek között is külön szembeötlő, hogy a Jövőorientáció és a Bizonytalanságkerülés értékek igen erős negatív előrejelzői hatból négy mutatónak (*Társadalmi egészség*, *Várható élettartam*, *Általános elégedettség*, *HDI index*).
- Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy a feminin értékvilág viszont pozitív előrejelzője a *Várható élettartamnak*, az *Általános elégedettségnek* és a *HDI indexnek* is.
- Tanulságos ugyanakkor az is, hogy az emberi egészség és a pszichológiai egészségesség a társadalmi gyakorlat változók után a társadalmi érték változók egyikeivel sem mutat semmiféle szorosabb kapcsolatot.

Gazdaság és kultúra kapcsolata saját kutatási eredmények alapján

A GLOBE monográfia által vizsgált mutatók mellett saját kutatás keretében² további gazdasági és társadalmi fejlettséget mutatószámok és a kultúráváltozók kapcsolatát vizsgáltam meg:

- A kultúráváltozók és a GDP (1995-es adatok) korrelációját, és a

6. táblázat

A GDP (1995) és a CPI index (1995-2005) és a GLOBE társadalmi gyakorlat és érték kultúráváltozói közötti kapcsolat. (n=60)

GLOBE	GDP 1995	Corruption Perception Index (1995-2005)
<i>Társadalmi gyakorlat</i>		
Bizonytalanságkerülés	0,603**	
Jövőorientáció	0,523**	
Teljesítményorientáció	0,301*	
Hatalmi távolság	-0,422**	
Humánorientáció	-0,31*	
Rámenősség		
Intézményi kollektívizmus		
Csoportkollektívizmus	-0,74**	-0,44**
Nemi egyenlőség		
<i>Társadalmi érték</i>		
Teljesítményorientáció		
Intézményi kollektívizmus	-0,325*	
Csoportkollektívizmus	-0,356**	
Jövőorientáció	-0,608**	-0,30*
Hatalmi távolság		
Nemi egyenlőség	0,35**	
Bizonytalanságkerülés	-0,781**	
Humánorientáció		
Rámenősség		-0,34*

- a kultúráváltozók és a Transparency International által mért Corruption Perception Index korrelációit. (A CPI 1995-2005 közötti évek adatsor alapján).
- A kultúráváltozók és az IMD (International Institute for Management Development) által évente publikált World Competitiveness Yearbook (WCY) World Competitiveness Index (WCI) 2005 teljes mutatószámrendszerének rangsoraival képzett korrelációk (6. táblázat).

A kultúráváltozók közül a bizonytalanságkerülés, a jövőorientáció és a teljesítmény orientáció társadalmi gyakorlata és a GDP között szoros, szignifikáns pozitív, míg a hatalmi távolság és csoportkollektívizmus között szoros, szignifikáns negatív kapcsolat érzékelhető. A társadalmi értékek közül ugyanakkor csak a nemi egyenlőség tűnik prediktívnek, míg a jövőorientáltság, a bizonytalanságkerülés és mindkét értelemben vett kollektívizmus erőteljes növelésére való törekvés erőteljes a GDP-vel erős negatív korrelációt mutat.

A korrupció tízéves adatsora ugyanakkor a társadalmi gyakorlat közül csak a csoportkollektívizmussal, az értékek közül pedig a jövőorientáltsággal és a rámenősséggel mutat negatív korrelációt.

A továbbiakban a World Competitiveness Index 2005. évi mutatószám-rendszere és a GLOBE 1995-ben mért társadalmi kultúra változói közötti összefüggéseket vizsgáljuk. A tízéves időeltérést több tényező indokolta:

- 2005-re a WCI mérésébe bekapcsolódó és a GLOBE kutatásban részt vevő országok közös része elérte a 44-et, amely már statisztikailag releváns következtetések levonására adhat módot,
- a kultúráváltozók és versenyképesség közötti összefüggés pedig prediktivitás módon interpretálható: az 1995-ben mért kultúramintázat mennyiben jelzi előre a tíz év múlva mért versenyképességet.

Az IMD világszerte ismert WCI mérése kapcsán az alábbi módon értelmezi a versenyképességet: „A világszintű versenyképesség (World Competitiveness) a közgazdasági elmélet tények és politikák elemzésén alapuló olyan területe, amely formálja a nemzetek azon képességét, hogy fenntartható környezetet teremtsenek vállalataiknak az értékteremtéshez, népüknek pedig a jóléthez, és megőrizték azt” (IMD World Competitiveness Yearbook, 2006: p. 15.).

A versenyképesség-mutató (WCI) kiszámításához egy összetett mutatószámrendszert alakítottak ki, amely négy fő mutatószámra tagolható:

- WCI-1: Gazdasági teljesítmény (Economic Performance): a hazai gazdaság makrogazdasági értékelése (5 kompozit mutatószám, 77 elemi mutatószám),
- WCI-2: Kormányzati hatékonyság (Government Efficiency): annak mértéke, hogy a kormányzati politikák mennyire iránymutatóak a versenyképesség szempontjából (5 kompozit mutatószám, 72 elemi mutatószám),
- WCI-3: Üzleti hatékonyság (Business Efficiency): annak a mértéke, hogy a vállalatok mennyire innovatív, nyereséges és felelős módon érik el teljesítményüket (5 kompozit mutatószám, 68 elemi mutatószám),
- WCI-4: Infrastruktúra (Infrastructure): annak a mértéke, hogy az alapvető, a technológiai, a tudományos és a humán erőforrások mennyiben szolgálják az üzleti szféra szükségleteit (5 kompozit mutatószám, 95 elemi mutató)⁴.

Tanulmányomban – jóllehet a fentebb hivatkozott kutatás keretében ennél kiterjedtebb vizsgálódást folytattam – két szintet vizsgálok, azaz a kompozit mutatószámok mélységéig keresem a kultúra és a versenyképesség közötti kapcsolatokat (7. táblázat).

A 7. táblázat adatai a versenyképesség és a kultúra igen markán összefüggéseire mutatnak rá: úgy tűnik – némileg meglepő módon – a versenyképesség-mutatók a társadalmi gyakorlattal mutatnak pozitív és a társadalmi értékekkel negatív kapcsolatot:

- A jövőbeli események előre jelezhetőségét társas normákkal, rituálékkal és bürokratikus gyakorlattal biztosítani igyekvő, a bizonytalanság elkerülésére törekvő, teljesítmény és jövőorientált kultúra mintázat a legbiztosabb előrejelzője a jövőbeni versenyképességnek, különösen, ha az az erőforrások kollektív elosztására és a kollektív cselekvésre irányuló kollektívizmtikus társadalmi gyakorlattal párosul.

A WCI (2005) és a GLOBE társadalmi gyakorlat és érték kultúráváltói közötti kapcsolat (n=44)

	WCI Verseny- képesség Index	WCI 1 Gazdasági teljesítmény	WCI 2 Kormány- zati hatékonyság	WCI 3 Üzleti hatékonyság	WCI 4 Infrastruktúra
<i>Társadalmi gyakorlat</i>					
Bizonytalanságkerülés	0,69**	0,59**	0,70**	0,56**	0,59**
Jövőorientáció	0,66**	0,46**	0,60**	0,64**	0,50**
Teljesítményorientáció	0,57**	0,56**	0,60**	0,56**	
Hatalmi távolság	-0,62**	-0,36*	-0,62**	-0,57**	-0,51**
Humánorientáció					
Rámenősség					
Intézményi kollektívizmus	0,35*		0,45**	0,36*	
Csoportkollektívizmus			-0,46**	-0,45**	-0,69**
Nemi egyenlőség					
<i>Társadalmi érték</i>					
Teljesítményorientáció					
Intézményi kollektívizmus	-0,49**		-0,49**	-0,39**	
Csoportkollektívizmus	-0,31*	-0,30*			-0,32*
Jövőorientáció	-0,54**	-0,32*	-0,47**	-0,36*	-0,62**
Hatalmi távolság	0,33*	0,46**	0,40**		
Nemi egyenlőség					
Bizonytalanságkerülés	-0,69**	-0,36*	-0,53**	-0,56**	-0,78**
Humánorientáció					0,35*
Rámenősség		0,30*			

● A nagy hatalmi távolsággal jellemezhető és a büszkeséget, lojalitást és összetartozás-érzést inkább a szervezetben vagy családban kifejezésre juttató, a szűkebb társas közegben kooperatív stratégiát követő kulturális mintázat ugyanakkor negatív előrejelzője a versenyképességnek.

Ugyanakkor a társadalmi értékek tekintetében szinte fordított a képlet:

- A jövőorientáltsággal elégedetlen, azt erőteljesen növelni igyekvő, a bizonytalanságkerülés és a hatalmi távolság erőteljes csökkentésére törekvő és individuálisabb kultúra felé igyekvő kultúrák esélyei kicsik a versenyképesség javítására.
- A csoportkollektívizmus további növelése ugyancsak versenyképesség csökkentő hatású.

Hogyan értelmezzük ezt? Azt, hogy a versenyképességet pozitívan befolyásoló társadalmi gyakorlat változók szinte paradox módon a társadalmi értékek szintjén ellentétjükké fordulnak, és változtatásukra való törekvés nemhogy segítene, de kockázatot hordoz magában a versenyképesség szempontjából. A jelenség magyarázata összetett: úgy tűnik, hogy a már jelenben is versenyképes gyakorlattal rendelkező kultúramintázat esélyesebb a jövőbeni versenyképességre, mint a jelenbeli versenyképességi kockázatok csökkentését egy radikális kulturális mintázat változtatástól váró gondolkodásmódé. Másként: a jelenség hátterében az úgynevezett „ingahatás” jelensége áll (Bakacsi, 1999): több változóra jellemző, hogy a világlágtól mért távolság abszolút értékben közel azonos a gyakorlat és az értékváltozó esetében. Anélkül,

hogy tudnánk, melyik az ok, és mi az okozat, néhány GLOBE változó esetében az a mintázat egyértelműnek látszik, hogy ha egy ország néhány észlelt társadalmi kultúra változója jelentősen eltér („kileng”) a változóra jellemző világlágtól, akkor az adott ország elvárt kultúra értéke a másik irányban tér el jelentősen („leng ki”) a normatív világlágtól. A hivatkozott tanulmányomban (Bakacsi, 1999) rámutattam arra, hogy ez az ingahatás igen erőteljesen jellemző a hatalmi távolságra, bizonytalanságkerülésre és az intézményi kollektívizmusra, s ha kevésbé erős hatásként is, de tetten érhető a teljesítmény- és jövőorientáció, a humánorientáció és a rámenősség esetében is (azaz társadalmi gyakorlat és érték adatsorok negatívan korrelálnak), és csupán a nemi egyenlőség és a csoportkollektívizmus esetében figyelhető meg az az ettől eltérő mintázat, hogy az észlelt társadalmi gyakorlatot megerősítő elvárások (azaz az észlelt és elvárt kultúraértékek közötti pozitív korreláció) jellemzik a kultúrát.

A fenti – első látásra meghökkentő – jelenség az ingahatással jellemezhető metajelenségben nyer logikus magyarázatot.

Ha a négy fő mutató mögé nézünk, és szemügyre vesszük az azokat alkotó kompozit mutatószámokat, ez a feltárt jelenség kisebb-nagyobb változásokkal ismétlődő módon tetten érhető. Vegyük sorra azokat.

A gazdasági teljesítményt (WC-1) alkotó kompozit mutatószámok és a kultúráváltók kapcsolatát a 8. táblázatban foglaltam össze. A makrogazdasági tényezők esetében inkább a kivételek az érdekesek: úgy tűnik, hogy a társadalmi gyakorlat és értékek, valamint

A WCI-1: Gazdasági teljesítmény (2005) és a GLOBE társadalmi gyakorlat és érték kultúraváltozói közötti kapcsolat (n=44)

	WCI 1 Gazdasági teljesítmény	WCI 1-1 Domestic Economy	WCI 1-2 International Trade	WCI 1 3 International Investment	WCI 1-4 Employment	WCI 1-5 Prices
<i>Társadalmi gyakorlat</i>						
Bizonytalanságkerülés	0,59**	0,41**	0,39**		0,38*	
Jövőorientáció	0,46**	0,32*			0,37*	
Teljesítményorientáció	0,56**				0,57**	
Hatalmi távolság	-0,36*	-0,31*		-0,33*		
Humánorientáció					0,39*	
Rámenősség						
Intézményi kollektívizmus					0,35*	
Csoportkollektívizmus				-0,32*		
Nemi egyenlőség						
<i>Társadalmi érték</i>						
Teljesítményorientáció			-0,36*	-0,32*		0,44**
Intézményi kollektívizmus						
Csoportkollektívizmus	-0,30*		-0,43**	-0,32*		
Jövőorientáció	-0,32*	-0,43**	-0,32*	-0,32*		
Hatalmi távolság	0,46**		0,30**		0,44**	
Nemi egyenlőség						
Bizonytalanságkerülés	-0,36*	-0,40**		-0,40**		
Humánorientáció				0,30*		
Rámenősség	0,30*					

A WCI-2: Kormányzati hatékonyság (2005) és a GLOBE társadalmi gyakorlat és érték kultúraváltozói közötti kapcsolat (n=44)

	WCI 2 Kormányzati hatékonyság	WCI 2-1 Public Finance	WCI 2-2 Fiscal Policy	WCI 2-3 Institutional Framework	WCI 2-4 Business Legislation	WCI 2-5 Social framework
<i>Társadalmi gyakorlat</i>						
Bizonytalanságkerülés	0,70**	0,41**		0,67**	0,59**	0,71**
Jövőorientáció	0,60**			0,61**	0,54**	0,49**
Teljesítményorientáció	0,60**	0,41**	0,56**	0,49**	0,46**	0,32*
Hatalmi távolság	-0,62**	-0,42**		-0,57**	-0,55**	-0,54**
Humánorientáció			0,47**			
Rámenősség						
Intézményi kollektívizmus	0,45**	0,47**	0,39**	0,38*		
Csoportkollektívizmus	-0,46**		0,31*	-0,48**	-0,54**	-0,66**
Nemi egyenlőség						
<i>Társadalmi érték</i>						
Teljesítményorientáció		-0,30*				
Intézményi kollektívizmus	-0,49**	-0,52**		-0,41**	-0,39**	-0,37*
Csoportkollektívizmus						
Jövőorientáció	-0,47**	-0,36*		-0,49**	-0,40**	-0,60**
Hatalmi távolság	0,40**	0,39**	0,42**			
Nemi egyenlőség			-0,42**			
Bizonytalanságkerülés	-0,53**		0,30*	-0,61**	-0,68**	-0,71**
Humánorientáció						
Rámenősség			0,40**			

az árak, illetve nemzetközi kereskedelem és befektetések között csak igen laza kapcsolat létezik. Ugyanakkor a hazai gazdaság és a foglalkoztatás kompozit mutatókra már kimutatható a fent leírt alaplínia: a bizonytalanságkerülés, teljesítmény- és jövőorientált

gyakorlat pozitívan, míg a jövőorientált társadalmi érték negatívan befolyásolja azokat, a hatalmitávolságmutatók esetében viszont éppen fordított a helyzet.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a humánorientáltsággal és a csoportkollektívizmussal jellemezhető

A WCI-3: Üzleti hatékonyság (2005) és a GLOBE társadalmi gyakorlat és érték kultúráváltatói közötti kapcsolat (n=44)

	WCI 3 Üzleti hatékonyság	WCI 3-1 Productivity and Efficiency	WCI 3-2 Labor Market	WCI 3-3 Finances	WCI 3-4 Management Practices	WCI 3-5 Attitudes and Values
<i>Társadalmi gyakorlat</i>						
Bizonytalanságkerülés	0,56**	0,51**	0,21*	0,67**	0,54**	0,38*
Jövőorientáció	0,64**	0,42**	0,33**	0,66**	0,61**	0,52**
Teljesítményorientáció	0,56**		0,41**	0,50**	0,52**	0,56**
Hatalmi távolság	-0,57**	-0,50**		-0,62**	-0,62**	-0,49**
Humánorientáció						0,36*
Rámenősség						
Intézményi kollektívizmus	0,36*		0,25*		0,35*	0,43**
Csoportkollektívizmus	-0,45**	-0,57**		-0,67**	-0,56**	
Nemi egyenlőség						
<i>Társadalmi érték</i>						
Teljesítményorientáció						
Intézményi kollektívizmus	-0,39**			-0,40**	-0,41**	-0,33*
Csoportkollektívizmus				-0,33*		
Jövőorientáció	-0,36*	-0,54**		-0,59**	-0,35*	
Hatalmi távolság						0,34*
Nemi egyenlőség		0,30*				
Bizonytalanságkerülés	-0,56**	-0,70**		-0,72**	-0,57**	-0,34*
Humánorientáció		0,35*			0,31*	
Rámenősség						

A WCI-4: Infrastruktúra (2005) és a GLOBE társadalmi gyakorlat és érték kultúra-változói közötti kapcsolat (n=44)

	WCI 4 Infrastruktúra	WCI 4-1 Basic Infrastructure	WCI 4 2 Technological Infrastructure	WCI 4-3 Scientific Infrastructure	WCI 4-4 Health and Environment	WCI 4-5 Education
<i>Társadalmi gyakorlat</i>						
Bizonytalanságkerülés	0,59**	0,59**	0,52**	0,57**	0,64**	0,44**
Jövőorientáció	0,50**	0,49**	0,58**	0,47**	0,47**	0,34*
Teljesítményorientáció		0,41**	0,48**	0,30*		
Hatalmi távolság	-0,51**	-0,44**	-0,48**	-0,46**	-0,46**	-0,55**
Humánorientáció					-0,32*	
Rámenősség						
Intézményi kollektívizmus			0,32*			
Csoportkollektívizmus	-0,69**	-0,56**	-0,53**	-0,63**	-0,76**	-0,67**
Nemi egyenlőség						
<i>Társadalmi érték</i>						
Teljesítményorientáció				-0,33*		
Intézményi kollektívizmus		-0,34*	-0,48**	-0,57**		-0,49**
Csoportkollektívizmus	-0,32*	-0,43**	-0,33*	-0,44**	-0,31*	
Jövőorientáció	-0,62**	-0,60**	-0,45**	-0,71**	-0,61**	-0,55**
Hatalmi távolság						
Nemi egyenlőség					0,39**	0,32*
Bizonytalanságkerülés	-0,78**	-0,66**	-0,64**	-0,67**	-0,85**	-0,72**
Humánorientáció	0,35*			0,30*	0,36*	0,37*
Rámenősség						

társadalmi gyakorlat pozitív előrejelzője a foglalkoztatás kompozit mutatójának. Némi meglepetéssel láthatjuk ugyanakkor, hogy a nemzetközi kereskedelem és befektetések más kultúráváltóra kevésbé reagáló mutatóira nézve a csoportkollektívizmus társadalmi értéke negatív prediktor: úgy tűnik a kooperatív stratégiákat

szűkebb társas közegben erősítő kulturális mintázat nem kedvez a külső gazdasági kapcsolatoknak.

Izgalmas a kormányzati hatékonyságot alkotó kompozit mutatók és kultúráváltók közötti összefüggés, amelyeket a 9. táblázatban mutatok be.

Ez esetben is a fenti alapmintázatból némileg „kiló-

gó” kivétel az említésre méltó: míg a közpénzügyek, az intézményrendszer, a gazdasági szabályozás és a társadalmi keretek kompozit mutatókra szinte teljesen elismételhető a főmutatók kapcsán kifejtett összefüggés mintázat, addig a fiskális politikák esetében a bizonytalanságkerülő és jövőorientált gyakorlat nem, csak a teljesítményorientáció pozitív prediktor, ugyanakkor a humánorientáció és a csoport kollektívizmus gyakorlat és a fiskális politikák között pozitív korreláció figyelhető meg.

A fiskális politika a társadalmi értékek szintjén is okoz „meglepetést”: a nemi egyenlőség növelésére való törekvés negatívan, míg a rámenősebb értékekre és a bizonytalanságtűrésre való törekvés pozitívan jelzi előre ezt a mutatót. Az üzleti hatékonyság kompozit mutatószámai esetében (10. táblázat) ugyancsak igen erőteljesen tetten érhető a fenti alaplínia, itt is a néhány attól eltérő kivétel érdemel említést:

- Némileg meglepő és elgondolkodtató, hogy a többi kompozit mutató esetében pozitív korrelációt mutató teljesítményorientált társadalmi gyakorlat éppen a termelékenység és hatékonyság mutató esetében nem szignifikáns pozitív prediktor.
- A munkaerő piac kompozit mutató esetében pedig a hatalmi távolságnak nincs jövőbeni versenyképesség-előrejelző hatása, és ugyanezen mutató a társadalmi értékek egyikével sem mutat szignifikáns korrelációt.
- Az talán kevésbé meglepő, hogy a humánorientált társadalmi gyakorlat viszont egyedül a beállítódások és értékek szintjén jó előrejelzője a versenyképességnek.

Végül tekintsük át az infrastruktúra kompozit mutatószámai és a kultúrával változók közötti összefüggést (11. táblázat).

Itt is a kivételek érdemelnek inkább figyelmet:

- Sokszor hangoztatott érveket látszik megerősíteni az a tény, hogy a többi infrastruktúra rendszert pozitívan befolyásoló teljesítményorientált társadalmi gyakorlat a két nagy rendszer esetében (egészség-, környezeti, illetve oktatás infrastruktúra) nem pozitív prediktor.
- A nemi egyenlőség további növelésére és az erőteljesebb humánorientációra törekvő társadalmi értékek ugyanakkor jótékonyan hatnak ugyanezekre a társadalmi infrastruktúra rendszerekre, utóbbi a tudományos infrastruktúrára is jótékony versenyképesség-növelő hatással van.
- Az már figyelemre méltóbb, hogy a más versenyképességi mutatók esetében pozitív prediktor intézményi kollektívizmus a nagy társadalmi infrastruktúra-rendszerek közül csak a technológiával mutat szignifikáns pozitív korrelációt.
- Az viszont meglepőnek tűnik, hogy a humánorientált társadalmi gyakorlat és az egészség- és környezeti infrastruktúra között negatív a korreláció (11. táblázat).

Összefoglalóan megállapítható az, hogy a versenyképesség szinte mindegyik mutatószámára pozitív hatással van az a jellegzetes metasintű kultúramintázat, amelyet jövő- és teljesítményorientáltság, a bizonytalanságokat társadalmi intézményekkel kontrollálni törekvő, kis hatalmi távolság és a társadalmi léptékben kollektív stratégiákra törekvés jellemez. A versenyképességet szűkebb társas közegben kollektív stratégiákkal megalapozni igyekvő, befelé forduló társadalmi gyakorlat ugyanakkor nem kedvez a versenyképességnek. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a kultúrakutatások egyik tradicionális változója a férfiasság-nőiesség (nemi egyenlőség, illetve rámenőesség), valamint a humánorientáció nem mutat szoros kapcsolatot a versenyképességgel.

Ezen összkép további mutatószámokra való kiterjesztése, illetve annak a kérdésnek az elemzése, hogy jellegzetes kultúramintázatok (klaszterek) és jellegzetes versenyképességi mintázatok miként függenek össze, szétfeszítené ezen tanulmány terjedelmi kereteit, ezért ezen a kérdések faggatására más alkalommal térek ki.

Felhasznált irodalom

- Argyris, Chris (1992): On Organizational Learning, Blackwell
- Bakacsi, Gy. (1999): The Pendulum Effect: Culture, Transition, Learning in: Makó, Csaba – Warhurst, Chris (eds.): The Management and Organisation of Firm in the Global Context. Institute of Management Education, University of Gödöllő and the Department of Management and Organisation, Budapest University of Economic Sciences. pp. 111-118. (ISBN 963-5515-0946)
- Fukuyama, F. (1995): Bizalom. Európa Kiadó, Budapest
- House, R. J. – Hanges, P. J. – Javidan, M. – Dorfman, P. W. – Gupta, V. (2004): Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, (Vol. 1). Thousand Oaks, CA: Sage
- House, R. J. – Wright, N. S. – Aditya, R. N. (1997): Cross-Cultural Research on Organizational Leadership. A Critical Analysis and a Proposed Theory. In: Early, Ch.P. – Erez, M. (editors): New Perspectives on International Industrial/Organizational Psychology (Chapter 20). The New Lexington Press, San Francisco, pp. 535-625.
- Huntington, S. P. (1993): The Clash Of Civilizations. Foreign Affairs. Vol. 72, No. 3 (Summer), pp. 22-28.
- Huntington, S. P. (2001): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest
- IMD World Competitiveness Yearbook 2005
- Inglehardt, R. (1997): Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 societies. Princeton University Press, Princeton, NJ.

Lábjegyzetek

- ¹ ...legalább is ahogy a felvilágosodás értelmezi a racionalitást, az ésszerűsége, a pozitívista tudományosságon alapuló rendszerezett ismereteket ...
- ² A kutatást támogatta az OTKA (Gazda(g)ság és kultúra – a jövőorientált versenyképesség kulturális meghatározottsága (a GLOBE kutatás alapján című T 046897 témaszámú kutatás)
- ³ Forrás: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi, letöltés: 2006. július
- ⁴ A teljes mutatószámrendszer áttekintéséhez lásd: <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/upload/Breakdown%20Chart%2006-2.pdf>